

עוד על היתר חילול שבת לצורך שהייה בבית החולים עם חולה שיש בו סכנה

לכבוד העורך,

על מאמרו של הרב יאיר פרנק

קראתי בעיון רב את מאמרו של הרב יאיר פרנק שכותרתו "איתובי דעתא: רצונו של חולה ומצבו הנפשי כשיקול לחילול שבת בעבורו"¹. הרב פרנק מגדיר את השאלה העיקרית בו עוסק המאמר כ"עד כמה יש להיענות לרצונותיו של חולה הכרוכים בחילול שבת, כאשר מבחינה אובייקטיבית אין למילוי רצונות אלו משמעות רפואית, אלא שהחשש הוא שההימנעות תביא אותו למצב נפשי שיסכן אותו"².

אם אכן ירדתי לסוף דעתו של הרב, הוא מבדיל על בסיס המקורות בין שתי ההנחות: כשמדובר בצורך רפואי "אובייקטיבי" של חולה שיב"ס – מילוי הרצון לגבי אותו צורך הוא בגדר פיקוח נפש ועל כן יש להתיר גם פעולות הכרוכות באיסורי דאורייתא. לעומת זאת, לגבי רצון הקשור למצב הנפשי של החולה שיב"ס – אין להניח שזה חשש לפיקוח נפש אלא שיפור הרגשתו, ועל כן יותרו למילוי רצונו רק איסורי דרבנן (או הקלים שבהם). אמנם למרות הנחה זו, אם יש ידיעה ברורה (למשל, דוח רפואי או מצב נפשי מעורער) שאי מילוי רצון החולה יכניס את חולה לגדר פיקוח נפש, יותרו גם איסורי דאורייתא.

הרב פרנק מתייחס ספציפית גם לדינו של חולה שיב"ס החש ברע ומבקש להזעיק אליו קרוב משפחה בשבת. בנושא הזה דנו גם אנו במאמרו "השפעת נוכחות אדם קרוב ליד חולה שיב"ס על סיכויי החלמתו: נתונים רפואיים ומשמעותם להלכות שבת"³.

בדומה לרב פרנק מצאנו שרוב הפוסקים מצדדים בדעה שכעיקרון, נוכחות קרוב משפחה לצורך הרגעתו לא מתיר איסורי דאורייתא אלא אם יש סיכוי שהיעדרות הקרוב תסכן את החולה. עם זאת, ראינו מספר פוסקים המתייחסים למצוקה נפשית כחוסה תחת הגדרת פיקוח נפש, ובלי לציין שהדבר תלוי במציאות ספציפית.

1. פרנק, י. "איתובי דעתא: רצונו של חולה ומצבו הנפשי כשיקול לחילול שבת בעבורו", **אסיא** צ"ז-צ"ח, 2015, 31-51; לעיל עמ' 171-191.

2. שם, ע' 31.

3. גרינברגר, ח. ומור, פ. "השפעת נוכחות אדם קרוב ליד חולה שיב"ס על סיכויי החלמתו: נתונים רפואיים ומשמעותם להלכות שבת", לעיל עמ' 150-170, ובהרחבה:

Greenberger, C. Mor, P. Should Sabbath Prohibitions Be Overridden to Provide Emotional Support to a Sick Relative? *Maimonides Medical Journal*. 2016;3.

פוסקים הרואים פיקוח נפש במצוקה נפשית

בשו"ע אורח ש"ו סי' ט למדנו:

אסור לומר לא"י שילך חוץ לתחום בשבת אחר קרובי המת שיבואו להספידו, אבל חולה דתקיף ליה עלמא ואמר שישלחו בעד קרוביו, ודאי שרי.

על דברי ה"מגן אברהם": "אפילו להשכיר א"י מותר" מוסיף הפרי מגדים (סי' ש"ו א"א ס"ק י"ח, פרוש על המגן אברהם): "כל פיקוח נפש שרי, אף בדברי תורה, כל שכן בדרבנן". על פניו, ה"פרי מגדים" מתיר איסורי דאורייתא על מנת להביא ליד חולה שיב"ס המבקש זאת, קרוב משפחה.

ה"לבושי שרד" (אורח חיים סימן שו: ס' ט: ס"ק י"ח) מעיר: "אפילו להשכיר שלא תיטרף דעתו עליו... והוי בכלל פיקוח נפש שדוחה שבת". דבריו נראים לכאורה עמומים: מצד אחד ההתייחסות הספציפית של ה"לבושי שרד" היא להשכרת רץ א"י שהיא איסור דרבנן; אך מצד שני, הוא מכליל את המקרה (חולה דתקיף ליה עלמא ואמר שישלחו בעד קרוביו) כמקרה של פיקוח נפש המתיר גם דאורייתות וצ"ע.

הרב אשר וייס במאמרו "חולה שיש בו סכנה האם מותר לחלל שבת יותר מהכרח הצלתו"⁴, מתייחס לדברי ה"מגיד משנה" (רמב"ם הלכות שבת ב ה' יד) בעניין מילוי צרכי חולה שיב"ס גם כשאינם נחוצים ישירות לפיקוח נפש (וגם באיסורי דאורייתא). הרב וייס מגדיר **הרגשתו הטובה** של החולה בכלל הצרכים שיש למלא בהקשר זה.

גישת הגר"י נויבירט

מעניינים וחשובים ההבדלים לכאורה בגישתו של הרב נויבירט צ"ל לנסיעת קרוב משפחה בשבת על מנת ללוות חולה לבית החולים. במהדורה המחודשת (תשמ"ט) של "שמירת שבת כהלכתה" (פרק מ' סעיף ע) מופיעים הדברים הבאים:

"מותר לקרוב משפחה לנסוע יחד עמו [חולה שיב"ס] לבית חולים כדי ללוותו ומותר לעשות כן גם אם כבר נמצא במכונת אדם שיכול להושיט עזרה בעת הצורך. הטעם שהתירו ללוותו משום שחשש שמא תיטרף דעתו." בעל ה"נשמת אברהם" מביא בספרו⁵ (מהדורה שניה, תשס"ז) בשם הרב נויבירט שמותר לקרוב משפחה אף לנסוע ברכבו הפרטי אם יהיה צורך להעביר פרטים חשובים לצוות המטפל.

4. וייס, א.ז. "חולה שיש בו סכנה אם מותר לחלל שבת יותר מהכרח הצלתו", **בשבילי הרפואה**, ח, תשמ"ז ע' נט.

5. נשמת אברהם: אורח חיים ש"ו: ד.

וזה לשון בעל ה"נשמת אברהם": "ואמנם כתבתי לקמן בשם מו"ר הגר"י נויבירט שליט"א שגם מותר ללוות את החולה במכונית נפרדת במידה שאין שום אפשרות להצטרף באמבולנס שלוקח את החולה לבית החולים, זה רק מהטעם השני שמוזכר, דהיינו שיתכן שגם בבית החולים הוא יכול לעזור לחולה, כגון למסור פרטים חשובים לרופא..."

אך במהדורה השלישית (תש"ע) של "שמירת שבת כהלכתה" (פרק מ' סעיף פ"ב) מוסיף הרב נויבירט זצ"ל נקודה חדשה וחשובה לענייננו:

"ויתר על כן, אם אין מקום במכונית לקרוב משפחה ללוות את החולה לבית החולים, אף מותר לו לנסוע בכוחות עצמו כדי להיות עם החולה שבסכנה בבית החולים לשם שיפור הרגשתו אן כדי למסור פרטים"

מכאן עולה לכאורה, שניתן להניח ששיפור ההרגשה, דהיינו מצבו הנפשי של החולה, שקול כנגד המצב הרפואי ה"אובייקטיבי". זה נראה על פניו כביכול חידוש. אכן מן המפורסמות שדחק נפשי עלול לחולל שינויים פתולוגיים בפזיולוגיה של הגוף הדומים לשינויים שמחוללות מחלות גופניות⁶.

ספציפית לגבי יעילות רפואית של נוכחות קרובי משפחה למשל, נמצא שבקרב חולי לב שבעבורם לא הוגבלו הביקורים של קרובי משפחה, הייתה פחות תמותה ומספר סיבוכים נמוך יותר בהשוואה לחולים שבעבורם הוגבלו הביקורים⁷. שהיית אדם קרוב על יד החולה על מנת שלא יהיה לבד ברגעים הקשים של חיו, הוכח כסוג תמיכה עם משמעות חיונית המספק צורך קיומי⁸.

זירו הצוות הרפואי

הלכה למעשה, ברוב המקרים קרוב משפחה השוהה על יד מיטת החולה, בנוסף לתמיכה הנפשית החשובה שהוא מעניק, גם מעביר מידע רפואי חיוני לטיפול ומזרז את הצוות המטפל בעצם נוכחותו. על כך אמר הרב ד"ר הלפרין:

"במצב הקיים היום, יש סבירות גבוהה שעצם שהיית בן משפחה ליד מיטת חולה שיש בו סכנה, יכולה להשפיע על הצוות הרפואי המטפל

6. McEwen BS. Protective and damaging effects of stress mediators. *New England Journal of Medicine*. 1998; 338(3): 171-179.

7. Fumagalli S, Boncinelli L, Lo Nostro A, et al. Reduced cardio-circulatory complications with unrestricted visiting policy in an intensive care unit results from a pilot, randomized trial. *Circulation* 2006;113:946-52.

8. Bergbom I, Askwall A. The nearest and dearest: a lifeline for ICU patients. *Intensive Crit Care Nurs* 2000;16:384-95.

להתאמץ יותר למען החולה. ולכן ארגון שהייה ליד חולה שיש בו סכנה מוגדר כפעולה של פיקוח נפש בשבת, עליה נאמר: "הזריז הרי זה משובח והשואל הרי זה שופך דמים"⁹.

לסיכום:

1. למרות שרוב הפוסקים בעבר לא השוו צורך נפשי לצורך רפואי אובייקטיבי, לגבי התרת איסורי דאורייתא בחולה שיב"ס, כפי שעולה מסקירתו של הרב פרנק, יש להרחיב את הדיון ההלכתי בעניין, בין היתר לאור דבריו של הרב נויבירט זצ"ל במהדורה השלישית של "שמירת שבת כהלכתה".

2. קרובי משפחה המלווים חולה לבית חולים, בנוסף לתמיכה בחולה, מבצעים תפקידים רפואיים מהותיים (העברת מידע וזירוז הצוות). מותר להם לעבור על איסורי דאורייתא הכרוכים בכך (אם אין דרך אחרת לבצע זאת) מאחר ולכולי עלמא מדובר במקרה כזה של פיקוח נפש של ממש.

פרופ' חיה גרינברגר

מקור: אסיא קג-קד עמ' 189-192 (2016).

9. מרדכי הלפרין, רפואה מציאות והלכה, (מכון שלזינגר ירושלים תשע"ב) סימן ז;
[/http://mosdot-ariel.org.il/274/ill-hospitalized-during-shabbat](http://mosdot-ariel.org.il/274/ill-hospitalized-during-shabbat)